

Synopsis vitae Caroli ix, Valesii Galliae regis, novissime defuncti

<https://hdl.handle.net/1874/9348>

SYNOPSIS
VITÆ

CAROLI IX.
VALESII GALLIÆ RE-
GIS, NOVISSIME DEFUNCTI,
E LIBRIS GALLICIS EXCERPTA
ET TRANSLATA IN SER-
MONEM LATINVM.

ANNO DOMINI

M. D. LXXVIII.

Multa labor peperit uarius mutabilis æ ui,
Tēpore cuncta tamen nūc abeunte ruunt.

Sed quæ uirtutis pulchro sunt parta labore,
Dum cœli lucent sidera, fixa manent.

REVERENDA DIGNITATE, ERVDITIONE,

ATQVAE AVTORITATE PRAESTANTISS:
Amplissq; viro D. Iohanni Leisentritio, Sedis Apo-
stolicæ ac Romani Imperij Protonotario: Sacri
Lateranensis Palatij Comiti: S. C. M.
Consiliario Ecclesiastico, ac Budiss: Deca:
no digniss: Domino suo plurimum
honorando. S.

*V*M IN HAS ORAS DELATVS
essem, Reuerende Antistes, in'er alia tam pu-
blica quàm priuata ornamentorum huius Pro-
uinciae Sorabum monumenta que aduena pas-
sim & inuestigando cognoscerem, & coràm perspecta mag-
nificerem, in Publica administrationis ac iusticie exer-
cende, & conseruanda publica quietis examinatione, cum
perpenderem omnia aliquanto accuratius, occurrit inter
primos moderationis huius laudanda Symmistas & quasi
antesignanos Reuerenda Tua Dignitas, cuius eximia in
hanc Rempublicam merita, multis hæctenus annis palàm
constant, que eadem constanti etiam deinceps equitate, cu-
ra paterna, & vigilantia ac dexteritate consueta, conser-
uare, tueri, auzere, rectissimè niteris. Quod tuum com-
muni commodo inseruendi & quamplurimis benefaciendi
studium (in hac præsertim mundi senescentis aegritudine,
& tanta delirantium opiniorum varietate) vel incolis ta-
centibus, aliorum etiam locorum homines, & posteri quo-
que, magna cum nominis tui gloria ac fama, maiore cate-
rorum admiratione, meritò predicabunt. Quod Celebri-
A ij tatis

EPISTOLA

tatis nominis tui argumentum maximè auget propensum illud erga bonas literas & literatos homines studium, & digna tali viro beneficentia qua illos complecteris, quaq; mihi etiam causam præbuit, quò minus vererer Reuerendam Dignitatem tuam dedicatiuncula præsentì compellere, exigua quidem illa, Sed quæ ab optimo animo, tuq; præstantiæ inseruendi cupidissimo sanè proficiscitur: Ideoq; non ex sui breuitate aut tenuitate, Sed ex offerentis affectione erga Dignitatem tuam sincera, & nonnulla ipsius quoq; materia excellentia ac Iuauitate forsitan æstimanda. Continet enim succinctam, & breuissimis quasi capitibus inclusam narratiunculam præcipuarum rerum, quæ in Vitam, mores & actiones CAROLI IX. VALESII Gallie Regis nouissimè defuncti cadere poterunt, è quibus quasi Commentariolis, argumento prolixioris operis desumpto, pleniorẽ aliquis ei rei idoneus instituire posset historiam non absq; & legentis fructu & digna istius Regis memoriæ conseruatione. Narratiunculam ipsam ex amici cuiusdam, Nobilis Galli, istius Regis intimi in pueritia sua Cubicularij, annotationibus seu Ephemeridibus priuatis Lutetie collectam, & digestam quasi in Epitomen quandam, Gallica lingua consignaueram: Nunc oportunum otium nactus, excussis per hos dies sarcinis meis librarijs, incidi in tractatum prædictum: quem mecum habens in vicino Vrbi pago apud Nobilissimum Iominum Abrahamum à MeZerade, & irum vt literis excultissimum, Ita doctorum hominum amantissimè m, per dierum aliquot, quibus cum eo fut, otium, e Gallico Idiomate (cuius mira est elegantia) in Latinum transluli: Nunc descriptum à me eundem dedicatiuncula præsentì Reuerende

DEDICATORIA.

rende Dignitat: tua offero consecroq̄, vt sit eximia erga Dignitat. tua. obseruantia mea primum quoddam documētum. In eo quidem scripto mirari licebit non vulgarem istius Galli hominis sapientiam, cautissimum rerum grauisissimarum contextum, inprimis verò tantam animi moderationem. Cum enim ex ipso scripti huius perpetuo contextu appareat, bonum eum (vt vulgò loquimur) fuisse Catholicum: Id tamen euidentis est, ac loculentum sanè quòd summa animi stiliq̄ temperantia, periculosissimi iudicij res, ob controuersa Religionis negotia intricatas, prouide admodum persequitur, cum neutrius partis vel fraude vel iniuria, ita, vt (verissima utiq̄ narrando) nec aduersarijs suis (quod peruulgatum sanè est hodie) obirectando contumeliosius insultet, nec verò sue etiam factionis, imò nec ipsius Regis sui vitia conticendo prætergrediatur, sed liberali eorundem mentione instituta, propensiore tamen affectu quodam eadem excusare quodammodo, vel saltem mansuetiorem interpretari in partem conetur, ita vt dubium forsan alicui videri possit. An Catho: an Hugonotis (vt vulgatis utar terminis) æquior: Imitatus, vt apparet nobilissimum scriptorem Suetonium, qui enumeratis Romanorum Imperatorum Virtutibus, vitia quoq̄ eorundem atq̄ enormes actiones commemorare non prætermisit, non simulati, Sed candidi muncre historici functus. Moderata huius modi temperantia exempla plurimi in Germania nostra præstantissimi Viri, gubernationi potissimum aliorum præfecti, magno cum Reip: emolumento, rectissime imitantur. Et laude dignissimum est Romani Imperij, quod DEi beneficio hodie viget, institutum sapientissimum, conseruanda quieti Germania accommoda-

EPISTOLA DEDICATORIA.

tissimum, Quòd ita scilicet inuicem viuunt vtriusq; religionis incolæ, vt neutra illius professio cuiquam fraudi aut periculo sit. Quam libertatem si Gallus suis permitteret, certissimè tantum humani sanguinis istic non funderetur. Sed eam esse Gallorum naturam, ea ingenia, vt diuersitatem religionis illam vtrinq; paulò diutius ferre nequeant, & coràm vidimus cum ipsis aliquandiu versati, & idem funesta ille huius regni clades hæctenus comprobarunt. Benè valeat R. D. T. meq; ac mea studia, tum R. D. T. paratissima inseruendi obsequia sibi commendata esse patiat. Eudissime Soraborum, profesto pentecostes:
M. D. LXXVIII.

R. D. T.

Obsequentiss.

Wolfgangus Fusius M.

SYNOPSIS.

VITAE CAROLI

IX. VALESII, GALLIAE

REGIS NOVISSIME DE
FUNCTI

CAROLI ORTVS.

EX gente Capetia duæ familiæ clarent, *VALESIORVM & BORBONIORVM*: Sed illi augustiores qui Galliaë imperant: horum egregia merita, quædam etiam secus admissa in Rempublicam extant. Avus *CAROLI FRANCISCVS* liberalium artium fautor: pater *HENRICVS* exactis Gallia Britannis clarus. Maternum genus duxit à Medicæ familia vetere & honorata apud Hetruscos: ex qua orta est *CATHARINA* splendidissima femina.

CAROLI NATIVITAS.

CAROLVS natus est in agro Parisiensi prope Sequanam fluvium, vico modico, cui nomen est Lallia, V. Calend: Iulij, anno Christi M. D. L. hora, quinta cum dimidia.

Infanti cognomen *MAXIMILIANO* inditum, quod postea placeret Maximiliano Cæsari & socero. *MICHAEL HOLANENSIS* Mathematicus inspecta eius genitura, prædixit infelicem principatum: Nec postea euentus defuit

CAROLI

CAROLI REGNUM.

ANnum agens undecimum, *FRANCISCI II.* fratris hereditatem adiit, qui sine prole discessit. Quo die in Regem unctus est, neganti matri posse eum per ætatem ceremonias ferre, quæ multæ sunt : Feram, inquit, nec recusabo hunc laborem, quoties se Regna offerunt.

BELLA CIVILIA.

Bella Civilia sub antecessoris principatu nata ex odijs *GVISIANORVM & MOMMORENCIORVM*, hoc rege Galliam vastarunt : direptæ vrbes, incensa oppida, vastati agrî : multa hominum millia trucidata. Incendio perdita circiter quadringenta hominum millia.

VICTORIAE CAROLI.

Quater pugnatum est. In Carnutibus ad Actum primam amnem, Cæsis duodecim millibus hominum : In aspectu Lutetiæ Urbis Parisiorum *ANNAS MOMMORENCIVS* Galliæ Conestablius occidit. In Xantonibus ad Charrentonium flumen, interfectio *LVDOVICO BVRBONIO* principe *CONDÆO*. In Pictonibus ad Monconturium oppidum, quo prælio *XV.* hominum millia profligata. Has victorias per Legatos obtinuit. Minuta verò prælia in singulis provincijs, seditiones, cædes, rapinæ, in omnibus penè cultis incultisque Galliarum locis, propter Religionis

ligionis cursum fuere: Cum magna pars Ciuium veteribus sacris inhærent: alij, ex Caluini disciplina, novos ritus introducere conarentur. Quæ discordia ciuium fuit omnium perniciosissima.

REMEDIA ADVERSUS DISCORDIAS.

DVobis remedijs ad sedandas Regni discordias vsus est, clementia & sæuitia, Pacem enim cum rebellibus pacatione pepigit, renouato veteri Atheniensium exemplo *AMNHETIAS*.

Eisdem fortunis, sedibus, honoribus restituit: Nihil inde tamen consecutus est, nisi odium suorum: Nam sapius ignoscendo, serius illorum auxit insolentiam, Vt imperata facere nollent, & leges darent Domino suo veriùs quàm reciperent.

CAEDES PARISIENSIS.

CVm verò desperatus morbus anxiam & periculosam curationem requirere videretur, nec aliter sanari posse quàm astu & seuitia: astum quidem permisit per speciem nuptiarum sororis suæ *MARGARITAE* cum *HENRICO REGE NAVARRENO*. Conuenere Lutetiam factionis Duces, nobilissimus quisq; & audacissimus Centurio, honoraturi Principem rebus suis fruentem. Peractis nuptijs, cum iam discessuri viderentur: Rex die festo Bartholomæi prima luce, dat signum cædis: Ciues cæsis omnibus Caluinianis, qui in Vrbe requiri potuere, passim

B grassantur.

grassantur. *AMIRALIVS* fax & incendium patriæ perijt. interfectorum numerus ad bis mille Cadaverum vnico tractorum, & in profluentem præcipitatorum excurrit. Clades hæc accidit VIII. Cal. Septemb. M. D. LXXII. Rex ipse Tragœdiam ex arce lætus spectauit. Aliquot post diebus Amiralius ad furcam publicam suspensus: seruis factorem non ferentibus, *HOSTIS MORTVI BONVS EST ODOR*, inquit.

LITERÆ EIVS AD PRÆFECTOS TOS PROVINCIARVM.

Dedit continuò literas ad præfectos prouinciarum, mandans reliquias hostium deleri: Nulla sexus nec ætatis ratio habita est. Cecidère vna literarum significatione hominum circiter X. millia. Plebs irata nullum in his trucidandis sæuitiæ locum prætermisit. Quod si in Aquitania, vbi hoc malum cautius vel citius serpsit, Parisiorum Medicorum remedia tunc adhiberi potuissent. Idem annus finem bellorum Ciuiliũ, & initium diuturnæ pacis attulisset. Sed aliter visum est superis: An propter quorundam piorum cum impijs solum sanguinem: An aliam ob causam.

ALIQVOT CAROLI EGREGIA DICTA.

CVm in militari via, qua Meldas proficisceretur, ab Equitatu rebellium penè circumueniretur, conuersus ad Legiones auxiliantium Heluetiorum, inter
cetera

Inter quos
parisiensium

cætera vocem illam addidit, Mallem mori *REX* quàm
vivere *CAPTIVVS*. Magistri Equitum est, En-
se Regi præferre: Igitur Anna Mommorencio Con-
nestablio mortuo, honorem illum petentibus respon-
dit, Satis sibi virium esse ad gestandum enses, nec ali-
eno ad id auxilio se indigere.

Regiæ familiæ magistro *GVISIO* proditi-
one hostium sublato, Cùm id munus demortui filio daret,
quem puerum quidam dicerent, Senescet, inquit. De-
cebat Eum, qui semel Regnum appetisset, in ea libidi-
ne moriturum. Contineri interdum non poterat do-
mi, *Ædificium* vocans sepulchrum Viuentium.

VXOR ET FILIA.

VXorem duxit Isabellam, Maximiliani Romano-
rum Cæsaris filiam: Ex ea tulit cognomine ma-
tris filiam: Cuius natali die audus fuit suppliciorum
spectandorū, sub Occasum Solis accendi faces iubens
circa furcam, vt morientium ora certius videret. An-
notatum id fuit tanquam infaustum, ac planè indeco-
rum. *REGES* autem autores crudelium supplicio-
rum esse oportet, quoties flagitij sæuitiam exposcunt:
Spectatores autem minimè esse decet, ne atrociam
imitari assuescant.

SANCTIONES EIVS.

Sanctionum eius Edictorumq; numerus iniri non
potest. Necessaria illa visa est, quam de anni Ordine
natione publicavit. Nam cùm cæteræ nationes anni
principium desiniant à natali Christi: *GALLI* à
B ij paschate

paschate Soli ordiebantur : Quæ res turbabat mercatorum rationes in solutione, & alijs contractibus.

SYMBOLVM CAROLI.

Ministri & serui Caroli symbolam in veste præferabant, Columnas duas sic inscriptas *VIRTUTE & IVSTITIA*: quibus rebus cent columnis magna Imperia nitantur. Videtur Michaël Heluin seruitij Regij magister ex Claudij ludo apud Senecam Symboli occasionem cepisse, aut alius quicumq; fuit. Extat enim apud eum authorem vox *AVGVSTI Principis VIRTUTE ET IVSTITIA HOMINES DEOS FIERI*. Porro Carolus vtramq; virtutem coluit: Pietatem autem vsq; adeo, vt propter eam, sacraq; maiorum, sanguinis innumeri multum fuderit: Nam cum humanitate & clementia suos retinere in officio non posset, fauitiam induit, uocem illam ingeminans Quoties de reis ageretur: *PIVM ESSE CRVDELITATIS EST: CRVDELEM PIETATIS*. Iustitiam autem non ita æquè coluit, coactus omnia venalia habere, vectigalia noua imponere, exigere tributum solito grauius, Vnde exercitus alere posset.

SERVVS AB EO PRÆDILECTVS.

Seruum vnum præcipuè suspexit *ALBERTVM TVDIVM* institoris Lugdunenlis filium, à quo didicit nomen Dei iurare. Hunc nobilissimis viris præferens, in immensum extulit, opibus, honoribus, fauore:

fauore: facturus maiorem, si diutius vixisset. Tribu-
num Equitum (qui honos in Gallia magnus habetur)
esse hunc voluit, præposuitq; præuinciae *MASSILI-
ENSIVM*, & quibus ille optauit, rebus auxit: Con-
stat eum donatum à rege vno quinquennio sexcentis
aureorum millibus.

PÆDAGOGVS ET NVTRIX.

A*MIO TVM* pædagogum suum magni deinceps
fecit, opimis sacerdotijs primùm, mox Altissio
durenfis ciuitatis Episcopatu donauit: Lanij filius
erat, Molodino oppido ortus, & excellenti ingenio,
Latineq; & Græcè doctissimus. *CAROLVS* magi-
strum Eum appellabat, inter iocos auaritiã ex pro-
brans & sordes. Nutricem vero vnice amauit, et si
Caluinianam: nec aliud vnquam ab ea petijt, nisi vt
ad sanitatem rediret, Quod & obtinuit: Siquidem
Parisiensi cæde deterrita, ad sacra maiorum reuer-
sa est, Regis sanè precibus, non minis. Eidem petenti
pro se familiarq; sua, nihil vnquam denegauit.

LIBERALITAS EIVS.

ERga omne hominum genus liberalissimus fuit, sæ-
pe dicens *REGEM* in dando facilem esse oportere:
populos quippe fluminibus similes esse, pecuni-
as ad fiscum ceu ad Oceanum aqvas transmittere.

NOTARIVS CAROLI.

Literas pingere didicit admodum pter à Petro Am-
mone Blasensi, notariorum totius Europæ excel-
lentissimo,
B iij

lentissimo. Idem signum, quo in scribendis sacris sanctionibus vteretur, delineare docuerat. Postea accusatus religionis nouæ, Parisijs à sermo publico strangulatus est.

Casum artificis Rex moleste tulit, cedens inuidiæ temporum : Cùm bella ciuilia cogere de amicis quoq; supplicia sumere.

EXERCITIA EIVS VARIA.

Solebat saltare, pila ludere, Equos incitare, Eis solenas facere : agitare etiam quadrigas optimè noverat. Insuper arma fabricare : fundere etiam tormenta, piscari, feras capere. Venationis studio ab ipsa pueritia flagrauit vsq; ad infantiã. Interdiu vagari in siluis noctuq; solitus, immemor cibi potusq; vt Voluptati huic satis faceret. De instrumentis Venatorijs & latibulis ferarum arte multiplici eas capiendi extat liber ab eo scriptus, quem in latinum sermonem transferri perito linguæ aulico mandauit. Hæc quotidiana belluarum insectatio, sanguinarium illum reddebat, in feras, non in homines. Neminem enim manu sua occidit. Sæpe obuiam factos asinos decollauit, soluto dominis pretio, Spectantibus aulicis porcos maclauit, eruentis manibus exta extraxit, quasi lanariæ tabernæ seruus. Irruenti in mulum Lanfaci, Quod tibi dissidium (inquit) cum meo mulo intercessit Christianissimo Regum?

SPECTRVM IGNEVM AB EO VISVM.

Non

NON multò antè nuptias suas dum venaretur in sil-
ua Leonensi, agri Rhotomagensis, obuiam habu-
it igneum spectrum, altitudinis hastæ: Territi venatos
res difugere. Rex intrepidus stricto ense insequitur
solus, donec ignis disparuit. Narrabat sibi ex fuga
spectri iniectum metum, & repetiisse ex sacro hymno
quem à præceptore olim didicisset, *DEVS DEVS*
adiutor meus, Spero in *DEVM* adiutorem meum.
In eadem adamata silua iecit fundamenta superbæ vil-
læ: Locus, à situ, *CAROLI* Vallis dicitur.

FACTI SPECIES IN QVO IVS VIOLAVIT.

CVM ab armis discessum esset post primum Civile
bellum, longo circuitu factò, omnes ferè regni sui
provincias iustravit, Burdigalæ Burnefocius vir pos-
tens Turiorum dolo malo occiderat: Capitis à Senatu
damnatus est. Legati tentata aulicorum gratia, pæ-
nam remitti à Carolo petebant. Vidua Turiani rogas-
ta ab eo, vt & ipsa damnato parceret, fortunarum sus-
arum, quantum vellet, offerenti, Non faciam, inquit,
quod iubes: Sed quoniam gratia, legibus & iure pos-
tentior est, da veniam huic infanti, quem propterea
alam, vt paterni percussoris sanguinem fundat. Cap-
tius tamen dimissus est, violata Iuris disciplina.
Quod hoc loco commemorare volui, vt fortis fami-
læ Romanæ ius nunquam intereat.

ORATIO EIVS IN SE- NATV.

IN senatu Parisiensium orationem habuit ad Patres :
In cuius prima parte laudauit matrem, prædicans ei
se debere & Vitam & Regnũ. Altero capite Henrici
fratris sui erga se animum commemorauit : Deinde
quæstus de corrupta Iuris & Legum disciplina, deq̃
contemptu suarum sanctionum, Vestrum est (ait) pa-
rere meis constitutionibus, nec disputare quales sint.
Ego enim melius scio quid sit ex vsu Regni, quã vos.
Hæc imberbis dicebat, infrequentia doctissimorum
senum, mirantibus cunctis, à quonam talia didicisset,
Carolus Lotharingus Orationem illam scripserat, ple-
nam insolentium Verborum & Tyrannici spiritus.

AMASIA CAROLI.

ADamauit *MARIAM TONCHOLIAM AV-*
RELIANENSIS præfecti filiam, præstanti for-
ma ac venustate : Ex qua tulit duos naturales. Hæc
inspecta *ISABELLAE* Reginae (quæ recens è Ger-
mania venerat in Galliam) pictura, risisse dicitur, ad-
dito verbo, Nihil me terret Germana. Rex ipse, inter
moras longissimi morbi, semel ad ipsam diuertit : sus-
picioq̃ est, auctum morbum ex importuno coitu, &
acceleratum vitæ finem : Matri vxorem commen-
dans & filiam, hanc non est ausus. Mandauit tamen
CAROLO Bondio Cubiculario, vt verbis suis com-
mendationem faceret : Quod & ipse præstitit. Mor-
tuo domino, Ipsa quoq̃, ex dolore amissi Principis,
concepto morbo, penè periit.

AFFLICTIO ECCLESIASTI- CI ORDINIS.

61

Incertum

Incertum est adeò, magisne vexaverint ordinem
Ecclesiasticam *CAROLVS* an *CALVINIANI*.
Non paucis Sacerdotibus occisis, spoliavit templa pre-
tiosis ornamentis. Ille exconsecratis valis nummos
conflavit: Præfecturas Ecclesiæ & monasteria pueris,
militibus, sæminis, infantibus dono dedit. Decimas
quaternas, quam diu vixit, exegit. Latifundia domi-
nici Iuris non pauca diftraxit, coactis ex venditione il-
la Vicies Centenis aureorum millibus.

STVDIVM EIVS ARTIVM LIBERALIVM.

Grammaticam puer attigit, vt & libenter ample-
cteretur literas. At vbi primū Rex fuit, omisit hæc
studia doctrinæ, quasi Imperatori contraria, ex opini-
one aulicorum, apud quos pulchrum est, nescire lite-
ras: Amauit eas tamen: Itaq; ad Poëticam pronus,
carmina Gallico sermone composuit. Ex poëtis Lati-
nis dilexit Auratum: ex Gallicis Petrum Ronsar-
dum Vindocinum, & Bayfirum Lazari filium, quos
sua poëmata recitantes, libenter, & quidem attentissi-
mè audiuit. Dabat & eis præmia, Cæterùm non ma-
gna, vt breuè redirent, & noui aliquid, deficiente pecu-
nia, meditari cogerentur: poëtas generosis Equis simi-
les esse dicens, quos nutrire, non saginare oporteat.

CIBVS, POTVS, SOMNVS EIVS.

Cibi erat modicè appetens, quo vires reficeret: Vi-
num puer bibebat, ne dilutum quidem: postea
C valetudinis

valetudinis causa potione illa sibi interdixit, frigida
semper vsus, aut hypocratico, quod fit ex aqua, sacca-
ro & Cinamomo. Somni breuissimi erat: nam ple-
rump̄ ante mediam noctem in equo erat, canens ali-
quid, aut aliud agens.

PRODIGIVM PRÆCEDENS MORTEM.

PRæfagium mortis eius principium sumpsit ex or-
tu Stellæ in linea Mercurij, quod nunquã ferè ace-
cidit, luminosâ quidem, caterùm incrinatâ: annum
& dimidium fulsit: Etiam torrebat orbem cùm Ru-
pella Santonum obsideretur.

Theodorus Beza minaces super ea versus edidit,
nomine *HERODIS* Carolum perstringens.

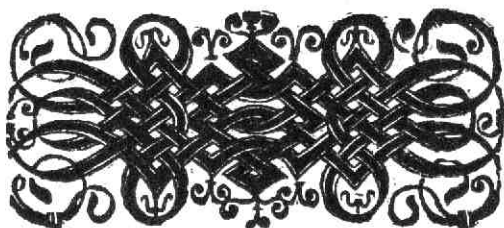
*Ipse nouus nullo ferialis crine Cometes,
Et radians puro quod nitet igne iubar.
Fallor ego, aut hic est paruam Davidis in Urbem
Duxit ab Eo qui prius orbe Magos.
Ecquid potentat terris, Deus ille Deorum
Nouit, & ostendent tempore fata suo. &c.*

MORBVS CAROLI.

Incidit in morbū mense Octobri, anno *LXXIII.*
sub profectionem Henrici fratris ad Regnum Polo-
niæ, ex dolore affecti pulmonis, incognito Medicis
morbo. Accessit febris erratica, nunc tertiana, nunc
quartana.

quartana. Qua recedente, putabat Mazilius princeps
Medicorum Regem bene habiturum. Profluvio
sanguinis laborasse eum alij scribunt, atq; ita atte-
nuatis exhausti corporis viribus, in ipso
ætatis flore extinctum.

F I N I S.

BVDISSINÆ.

Excudebat Michael VVolrab.

1 5 7 8.